

مقدمه‌ای در معرفی و آموختن زبان سُغدی

محمدشکری فومشی

دکتر زهره زرشناس نخستین دانشجوی این استاد سغدشناس ایرانی است که در کنار وی سغدی آموخت؛ و بعدها نیز پژوهش در این حوزه را ادامه داد. زرشناس با آثار فارسی و فرنگی‌اش اکنون چهره‌ای شناخته شده در بسیاری از محافل ایران‌شناسی و سغدشناسی دنیاست.

درباب زبان و ادبیات سغدی کتاب‌ها و مقالات متعددی با قلم یوشیدا،^۱ شیرو،^۲ سیمز ویلیامز،^۳ گرشویچ،^۴ لیوشیتس و خروموف^۵ و قریب^۶ منتشر شده است. اما نظامی که برای تألیف برخی از آن‌ها طراحی شده چنان است که به نظر می‌رسد دانشجو برای دستیابی به محورها

باید راهی نسبتاً دشوار را طی کند؛ این در حالی است که در برخی دیگر از این آثار، که معمولاً در قالب مقاله منتشر شده، به همه محورها و مفاهیم اصلی پرداخته نشده است. زرشناس با تألیف *دستنامه سُغدی* خویش این گره را به یکباره گشود تا راه برای تحقیقات سغدی دانشجویان و کارشناسان علاقه‌مند هموار آید. این *دستنامه*، که در نوع خود به حق *دستنامه‌ای* کم‌نظیر است و می‌تواند به یکی از زبان‌های اروپایی نیز ترجمه شود، هر آن‌چه را که یک دانشجو و پژوهشگر زبان و ادبیات سغدی باید بداند به طور موجز و گویا در اختیار قرار می‌دهد. به قول نویسنده *دستنامه*، این اثر «کوششی است برای معرفی زبان سغدی و ارائه طرحی اجمالی از دستور آن به بیانی ساده برای استفاده آغازگران این راه.» (ص ۳)

مطالب این *دستنامه* در سه گفتار دسته‌بندی شده است: گفتار نخست، که عنوان «درآمد» برای آن انتخاب شده، خیلی کوتاه اما کاملاً مفید، به تاریخچه سُغدیان، معرفی زبان سغدی، جایگاه آن در میان زبان‌های ایرانی، سرانجام آن، و نیز معرفی ادبیات و آثار به جای مانده از زبان سغدی، و سرانجام، به نظام نوشتاری سه‌گانه آن می‌پردازد. طبقه‌بندی مطالب در این‌جا چنان است که خواننده می‌تواند یکجا و به سرعت، به دقیق‌ترین اطلاعات مربوط به سغد و زبان سغدی دست یابد.

در این فصل، همچنین پیوستی بسیار سودمند مشتمل بر الفبا،



دستنامه سُغدی (دستور، داستان‌های گزیده، واژه‌نامه). زهره زرشناس. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۷. ۳۳۴ ص. ۳۲۰۰۰ ریال.

کشف نخستین مجموعه سغدی در آسیای مرکزی، و به ویژه کشف یکی از بزرگ‌ترین مجموعه‌ها در یکی از غارهای هزاربودا در چین، در اوایل قرن بیستم، منجر به بازشناخت یکی از زبان‌های ایرانی شرقی شد که طی سده‌های متمادی مهم‌ترین زبان آسیای

مرکزی و زبان میانجی نیمه شرقی جاده ابریشم بود؛ زبانی با ادبیاتی بسیار غنی که از اهالی سُغدیان، ناحیه‌ای در امتداد زرافشان و کشکه دریا (بخشی از ازبکستان و تاجیکستان امروزی)، از همان مردم اکثراً تاجرپیشه فرهنگ دوست، به یادگار باقی مانده است. این ادبیات که مشتمل بر متون ادیان بودایی، مانوی و مسیحی به ترتیب با سه خط سغدی، مانوی و سُریانی است، هم بسیار فاخر است و هم بسیار متنوع.

پس از آن که زبان سغدی با متون تازه کشف شده‌اش شناخته شد، دانشمندان آلمانی، فرانسوی و انگلیسی: پیش از همه، کارل مولر و آن‌گاه لنتز، بنونیست، هنینگ، سیمز ویلیامز و زوندرمان، برای تجزیه و تحلیل زبان و ادبیات سغدی بسیار کوشیدند. پژوهش‌های ایران‌شناسی بدون در نظر گرفتن مطالعات سغدی، سبب از دست دادن بخش عظیمی از مهم‌ترین، ناب‌ترین و گسترده‌ترین اطلاعات تاریخی، ادبی، فرهنگی و زبان‌شناختی در این حوزه می‌گردد.

اکنون حدود یکصد سال از آغاز پژوهش‌های سغدی در دنیا می‌گذرد؛ کتاب‌ها و مقالات بسیار متعددی در این باره نوشته شده، و ایران، این سرزمین پرگهر، کرسی تدریس یکی از مشهورترین سغدی‌شناسان دنیا، استاد دکتر بدرالزمان قریب، را بر قلب خویش نهاده است. دکتر قریب به سهم خود هم به تألیف آثاری جاودانه دست یازید و هم شاگردانی شایسته به جهان ایران‌شناسی هبه کرد.

معرفی و توصیف ویژگی‌های سه خط سُغدی، مانوی و سُیریانی و نمونه‌هایی از متون به این سه خط شامل متن اصلی، به همراه حرف‌نوشت و آوانوشت آن، آمده است.

گفتار دوم، که مهمترین و گسترده‌ترین بخش **دستنامه** است، به دستور سُغدی اختصاص دارد؛ شامل کلیهٔ مسائل مربوط به آواشناسی، صرف، نحو، واژه‌سازی، و واژگان زبان سُغدی، که به زبانی بسیار ساده، کاملاً گویا و بسیار موجز بیان شده است. در این گفتار، در هر مبحث، پیوست‌های متعدد آمده است مشتمل بر مثال‌های کافی تا مباحث دستور سُغدی، که ماهیتاً پیچیده است، کاملاً روشن و ملموس عرضه شود.

در گفتار سوم و پایانی، سه داستان سُغدی بودایی، مانوی و مسیحی به عنوان متون نمونه همراه با حرف‌نوشت، آوانوشت و برگردان فارسی، واژه‌نامهٔ این متن‌ها همراه با آوانویسی، ریشه‌شناسی، ذکر حالت‌های دستوری، برگردان فارسی و ذکر شمارهٔ مدخل واژه در کتاب **فرهنگ سُغدی** (قریب) و شمارهٔ پاراگراف در کتاب دستور زبان **سُغدی مانوی** (گرشویچ) آمده است. نویسنده در این جا نه تنها سه داستان سُغدی بودایی (قصهٔ کرماهی)، سُغدی مانوی (قصهٔ حضرت ایوب)، و سُغدی مسیحی (قصهٔ اصحاب کهف) را به دقت معرفی، حرف‌نویسی، آوانویسی و ترجمه می‌کند، می‌کوشد تفسیرهای مربوط به آن‌ها را نیز در یک بررسی تطبیقی عالمانه ارائه دهد. خواننده در گفتار سوم به راستی هم زبان سُغدی می‌آموزد و هم با روش علمی بررسی‌های خاص مطالعات سُغدی آشنا می‌شود.

سرانجام این که نویسنده کتابش را با فهرست نشانه‌ها و کوته‌نوشت‌ها آغاز کرده، و با کتاب‌شناسی، واژه‌نامهٔ اصطلاحات به کار رفته در **دستنامه** (از انگلیسی به فارسی و از فارسی به انگلیسی)، فهرست جدول‌های گوناگون کتاب، و نمایه خاتمه بخشیده است.

دستنامهٔ سُغدی زرشناس، در حقیقت، پاسخی است شایسته به یکی از مهم‌ترین نیازهای طالبان و تشنگان حوزهٔ مطالعات سُغدی و هدیه‌ای است ارزشمند به زبان‌شناسان و دانش‌پژوهان.

1. Y. Yoshida, "Sogdian", *Facts About the World's Languages (An Encyclopaedia of the World's Major Languages, Past and Present)*, eds. J. Garry and C. Rabino, (New York- Dublin, 2001), pp. 672-674.
2. P.O. Skjaervø, *An Introduction to Sogdian*, 2003.
3. N. Sims-Williams, "Sogdian", *Compendium Linguarum Iranicarum*, ed. R. Schmitt, (Wiesbaden, 1989).
4. I. Gershebtich, *A Grammar of Manichean Sogdian*, (Oxford, 1954).
5. V. A. Livsic, & A. L. Khromov, "Sogdijskij jazyk", *Osnovy II*, 1981, pp. 347-541.

۶. بدرالزمان قریب، **فرهنگ سُغدی** (سُغدی - فارسی - انگلیسی)، (تهران: فرهنگان، ۱۳۷۴)؛ همو، **مطالعات سُغدی** (مجموعه مقالات)، به کوشش محمد شکری فومشی، (تهران: طهوری، ۱۳۸۶).

از غرفهٔ

جابه‌کتاب

در بیست و دومین نمایشگاه کتاب تهران دیدن فرمایید.
(راهرو ۱۹ - غرفهٔ ۲۶)

بزرگترین
نمایشگاه
کتاب

بالایهٔ مطابقت به اشتراک جهان کتابخانه‌های از وزارت حق اشتراک به حساب جاری ۱۲۲۱۵۰۰۰۰ ریال و یک ملت شعبهٔ مرجع، کد ۳۳۴۱۱۴ (تهران) پرداخت به کلیهٔ بانک ملت (به نام مؤسسه فرهنگی - خبری جهان کتاب، آمل رسد) بانک را به همراه برگ اشتراک تکمیل شده به نشانی تهران، مستوفی پستی ۳۸۹-۱۵۱۲۳۵۰۰ سال فرمایند.

بهای اشتراک یکساله (۱۲ شماره):
در داخل کشور:
● برای اشخاص: ۷۰۰۰۰ ریال
● برای مؤسسات و کتابخانه‌ها: ۸۰۰۰۰ ریال

در خارج کشور:
● خاورمیانه و کشورهای همجوار: ۳۰۰.۰۰۰ ریال
● اروپا: ۳۰۰.۰۰۰ ریال
● آمریکا، کانادا، استرالیا و خاور دور: ۳۵۰.۰۰۰ ریال

مشخصات مشترک:
نام:
نام خانوادگی:
نشانی:
کد پستی:

شماره اشتراک:
تاریخ شروع اشتراک:
تلفن: